

De voorzitter van de Tweede Kamer der Staten Generaal
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Den Haag
27 september 2006

Ons kenmerk
VO/S&O/2006/34951

Onderwerp
Innovatie Voortgezet Onderwijs

Bijlage(n)
Innovatiemonitor
Innovatieplan Schoolmanagers_VO

“Het is dan ook van cruciaal belang dat alle bewoners van Nederland ten volle worden uitgedaagd om het beste uit zichzelf te halen en dat de samenleving hen daarin stimuleert en ondersteunt. Dat is in de kern waar het in een hoogwaardige kennissamenleving om draait: het activeren en vitaliseren van de talenten van mensen in alle lagen van de bevolking. De oorspronkelijke betekenis van talent komt daarmee dicht bij de uitdaging waar Nederland voor staat: talent staat voor economische, maatschappelijke en culturele waarde en vraagt om continue ontwikkeling”¹.

Deze uitspraak van het Innovatieplatform biedt een goede schets van de context waarin de innovatie in het voortgezet onderwijs zich ontwikkelt. Talentontwikkeling staat hierin centraal. Talentontwikkeling van jongeren, maar natuurlijk ook van al diegenen die bij het onderwijs en ontwikkeling van jongeren betrokken zijn: docenten, leermeesters, cultuuroverdragers, sportleiders, jeugdzorgers en dergelijke. Want leren is geen zaak van scholen alleen, zo blijkt uit tal van innovaties die in het voortgezet onderwijs plaatsvinden.

Waar gaat het om?

Vernieuwing en innovatie in het voortgezet onderwijs zijn overigens onderwerp van een stevig publiek debat. Het afgelopen jaar heeft die discussie weer flinke impulsen gekregen, vooral via bijdragen in de grotere dagbladen. In essentie gaat het bij dit debat om het volgende: wat moeten jongeren kennen, kunnen en snappen voor een perspectiefrijke toekomst, en hoe kunnen ze die kennis en vaardigheden

¹ Innovatieplatform. Kennisinvesteringsagenda 2006-2016. Den Haag, mei 2006

het beste verwerven? En daarnaast: in welke mate hebben scholen de ruimte om daarbij nieuwe en onorthodoxe wegen in te slaan?

Deze vragen raken de kern. Daarom ben ik ook zo ingenomen met het debat. De discussie mag dan wat ongenueanceerd zijn, ze geeft wel blijk van een grote maatschappelijke betrokkenheid bij het voortgezet onderwijs. De vraag is hier welke kwaliteit de samenleving van onderwijs verwacht. Er is immers een breed maatschappelijk en economisch belang aan de orde. Het gaat om het creëren van condities en stimulansen die jongeren helpen hun talent te ontplooiën. Jongeren moeten meedoen en niet buiten de boot vallen. Ze moeten zich kunnen ontwikkelen tot volwaardige burgers, die voluit participeren op de arbeidsmarkt en in de kennissamenleving van nu en van straks. Om met het Innovatieplatform te spreken: *leren excelleren*².

Deze brief

Deze brief geeft aan hoe ver we zijn met innovatie in het voortgezet onderwijs. De brief past in de jaarlijkse traditie om uw Kamer over dit thema te informeren. Aan de orde komen:

1. de stand van zaken van innovatie in het voortgezet onderwijs. Wat gebeurt er op het niveau van de scholen en wat zijn de activiteiten van de landelijk georganiseerde sector? Ik baseer me daarbij op twee bijgevoegde documenten: de Innovatiemonitor en het actuele Innovatieplan, beide van Schoolmanagers_VO;
2. het bestuurlijke arrangement rond innovatie. Dit arrangement is gebaseerd op horizontale dynamiek tussen school en omgeving, op lokaal en op landelijk niveau. Dit duidt op een sterke verbinding tussen innovatie en governance;
3. het hierboven aangeduide publieke debat over innovatie en vernieuwing in het voortgezet onderwijs;
4. enkele concrete acties voor het komende jaar;
5. een korte slotbeschouwing over de richting waarin het innovatiebeleid zich de komende jaren zou moeten bewegen.

² Innovatieplatform. Leren Excelleren. Talenten maken het verschil. Den Haag, juni 2006

1. Stand van zaken

Havo- en vwoleerlingen van de Bredero Scholengemeenschap in Amsterdam kunnen sinds kort kiezen voor het 'vak' Villa Bredero. In dat kader denken en werken leerlingen mee aan de herinrichting van het voormalige Shellterrein in Amsterdam-Noord. In opdracht van een daartoe opgericht onderzoekscentrum verrichten leerlingen onderzoek voor de inrichting en ontwikkeling van dit terrein. Villa Bredero doet een groot beroep op zelfstandigheid van leerlingen, omgaan met opdrachtgevers en op het vermogen onderzoek te doen. Dat biedt ook een goede voorbereiding op hoger beroeps- en wetenschappelijk onderwijs.

Zoiets als Villa Bredero, dat stond me voor ogen toen ik in 2004 Koers VO uitbracht. Ik had een beweging van onderop in gedachten, waarbij scholen zelf innoveren en het leren van jongeren centraal staat.

De huidige situatie overtreft de verwachtingen. Scholen als het Bredero College zijn er inmiddels legio. Tal van scholen zijn op de een of andere manier aan de slag met innovatie. Ze werken actief samen met bedrijven, sport, jeugdzorg, cultuur en andere partijen, en ondervinden dat dit bijdraagt aan een rijke leeromgeving. Uit de Innovatiemonitor van Schoolmanagers_VO blijkt dat 95% van de scholen aangeven met innovatie bezig te zijn. De resultaten van "Onderwijs aan het woord"³ wijzen daarnaast uit dat veel docenten zich betrokken voelen bij deze ontwikkelingen. Op basis van deze bevindingen lijkt het er op dat het klimaat waarin innovatie vorm moet krijgen de afgelopen jaren aanzienlijk is verbeterd.

Landelijk niveau: het Innovatieplan

De initiatieven op schoolniveau hebben een tegenvoeter op landelijk niveau: Schoolmanagers_VO is zelf verantwoordelijk voor een landelijke innovatiestrategie. Schoolmanagers_VO voert een reeks van activiteiten uit om de innovatiebeweging te versterken. Ze staan uitvoerig beschreven in het bijgevoegde Innovatieplan. Dat bevat activiteiten en projecten als:

- de Innovatiemakelaar;
- versterking van het wetenschappelijke fundament;
- samenhang met informatie-en communicatietechnologie;
- de Innovatievoorziening;
- de ontwikkeling van een duurzame innovatiestrategie.

Schoolmanagers_VO wordt bij die activiteiten scherp gehouden door een Programmaraad Innovatie VO, met vertegenwoordigers uit ondermeer bedrijfsleven, onderwijs, leerlingen, personeel en wetenschap.

³ SBL. Waar wij voor staan, Onderzoeksrapport. Den Haag, juni 2006

Durven Delen Doen

Leren léven. Dat is de essentie van het project "Simulatiewoning" van het Koningin Wilhelmina College (KWC) in Culemborg. Leerlingen in het praktijkonderwijs worden in een levensechte situatie voorbereid op zelfstandig wonen. De school gebruikt een rijtjeswoning waarin leerlingen het huishouden runnen, huur, gas en licht betalen. Ze leren hoe het is met elkaar in één huis te wonen en prettig met de burens om te gaan. Naast het KWC doen ook de gemeente, een woningbouwcorporatie en een bank mee. Het project won onlangs de persprijs van de campagne Durven Delen Doen.

De innovatiecampagne Durven Delen Doen is op dit moment de meest in het oog springende actie van Schoolmanagers_VO. De campagne combineert twee doelstellingen:

1. toekennen van prijzen aan scholen die *bewezen* innovatie aan kunnen tonen
2. de innovatieve kracht in het voortgezet onderwijs laten zien.

De kern van de Innovatiecampagne staat op www.durvendelendoen.nl. In de loop van het jaar worden prijzen van 1000 euro uitgereikt aan innovaties die zich in de praktijk bewezen hebben. In de tweede helft van 2006 worden prijzen van 50.000 euro uitgereikt. De voorstellen worden genomineerd door twee jury's. Er is een publieksjury, waarvoor belangstellenden zich aan kunnen melden op de site. Daarnaast is er een vakjury, aangesteld door de Programmaraad. Prijswinnaars moeten zich inspannen voor innovatie en het verankeren ervan.

Deze campagne loopt nu volop. Inmiddels is een persprijs uitgereikt aan een school in Culemborg (zie hierboven). Dertig scholen ontvingen een prijs van duizend euro en dat aantal zal in de loop van het jaar nog flink toenemen.

Een van deze scholen heeft bovendien een publieksprijs gekregen: het Baudartius College uit Zutphen, voor het project "Wij bepalen zelf onze werkweek!" De leerlingen van de afdeling vmbo bepalen zelf – binnen de grenzen van het lesprogramma - wat ze in hun werkweek doen. Docenten hebben hierbij een coachende rol en ook ouders zijn bij het traject betrokken.

Durven Delen Doen is ook een belangrijk onderdeel van de Onderwijsweek in oktober 2006. Dan is ook de eerste ronde van het uitreiken van de grotere prijzen. Blijkens de inzendingen geven ongeveer 107 scholen zichzelf een kans.

De kracht van deze campagne is dat ze dynamiek en elan genereert in het veld. In wezen is de campagne zelf ook innovatief en baanbrekend. Baanbrekend bijvoorbeeld omdat de omgeving een

belangrijke rol speelt bij het nomineren van de school voor een innovatieprijs. En dat de georganiseerde sector op deze manier laat zien dat het voortgezet onderwijs innovatiekracht heeft, is op zich al veelbetekenend. Het past in het streven naar een zelfbewuste en assertieve bedrijfstak die zichzelf actief aan de samenleving presenteert.

2. Inhoudelijke innovatie en governance

Leren in een kennissamenleving

In de nieuwe visie op leren is de school niet langer de exclusieve leeromgeving. Jongeren leren niet alleen op school, maar ook op tal van andere plekken: thuis, de buurt, de vriendenkring, de sportclub, cultuur, werk, internet. De mate waarin die verschillende verbanden invloed hebben op het leerproces verschilt per jongere. Die 'mengverhouding' ziet er ook per levensfase anders uit. Nu heb ik in mijn innovatiebeleid niet het onderwijzen, maar het *leren* centraal gesteld. Dat doen ook steeds meer scholen. Ze werken met anderen samen om voor iedere jongere de meest geschikte leeromgeving te creëren. Centrale vraag daarbij is hoe leren het beste kan worden gestimuleerd en welke condities daarvoor moeten worden vervuld.

De leerlingen van het Prismacollege in Breda kunnen daarover meepraten. Deze school werkt in het kader van het vmbo-programma Sport, Dienstverlening en Veiligheid (SDV) samen met de politie, sportverenigingen en andere instellingen. Bedoeling is de leerlingen, allen met een Iwoo-indicatie⁴ een uitdagende leeromgeving te bieden, waarin ze leren zelf verantwoordelijkheid te nemen. Leerlingen organiseren bijvoorbeeld een sportdag voor een basisschool, of een uitje voor senioren. De school heeft ook een intensieve samenwerking met de voetbalclub NAC. Zo worden leerlingen bij thuiswedstrijden van NAC ingezet als assistent-steward en ondervinden ze zo wat een veiligheidsberoep inhoudt. Bij alle opdrachten kunnen de jongeren hun kennis en vaardigheden testen en vergroten.

Leerarrangement op maat

De Onderwijsraad⁵ stelde een aantal jaren terug dat elke jongere een leerarrangement zou moeten krijgen, dat voorziet in de aansluiting op andere leeromgevingen. De school kan zich daarbij profileren als 'expert in leren', die jongeren helpt bij het samenstellen van een eigen leerarrangement. Daaraan dragen ook andere partijen bij: sportvereniging, cultuurinstelling, bedrijf, hogeschool en universiteit.

⁴ Iwoo: leerwegondersteunend onderwijs

⁵ Onderwijsraad. Leren in een kennissamenleving. Den Haag, 2003

Het Innovatieplatform ziet een vergelijkbare rol voor de school weggelegd; als "regisseur van bondgenootschappen"⁶, die helpt bij de talentontwikkeling van jongeren.

Het mooie is: veel scholen werken al zo. We zien dat in Breda. Maar we zien dit soort samenwerking ook bij veel van de Vooruit!-projecten die vorig jaar gestart zijn. Of bij de maatschappelijke stage, waarbij de school relaties aangaat met allerlei instellingen waar een stage doorlopen kan worden. Aan het concept van de brede school ligt eveneens hetzelfde principe ten grondslag: samenwerken voor een krachtige leeromgeving.

Een mooi voorbeeld is het project Talentrijk Onderwijs, van de Purmerendse Scholengemeenschap. Jongeren met talent voor sport, ondernemen, artistieke of studeren worden aangemoedigd om dat te ontwikkelen. De school werkt daarvoor samen met sportclubs, cultuurinstellingen en kennisinstututen zoals de universiteit.

Horizontale dynamiek

De visie op leren veronderstelt dus samenwerking tussen de school en partijen in de directe omgeving. Dat brengt ook verantwoordelijkheidsrelaties tussen school en omgeving met zich mee. Het gaat daarbij niet eenzijdig om een verantwoording van de school naar de omgeving; het is ook andersom. Een vader mag de school erop aanspreken dat zijn zoon niet optimaal presteert. Maar de school mag de vader er op zijn beurt op wijzen dat hij er verantwoordelijk voor is dat de jongen zijn huiswerk maakt. Een school mag een bedrijf aanspreken op het beschikbaar stellen van stageplaatsen, het bedrijf mag eisen stellen aan de stagiaire. Scholen en andere partijen leren zo in de praktijk hoe deze samenwerking werkt. Dat gaat soms met vallen en opstaan. We hebben het hier over een lerende aanpak, zoals die ook geschetst is in de beleidsnotitie van medio 2005 over governance in het onderwijs⁷.

Scholen en omgevingspartijen die actief met elkaar samenwerken, verantwoordelijkheid nemen en elkaar scherp houden. Dat betekent ook dat de inhoudelijke innovatie een vernieuwing in *bestuurlijke* zin met zich meebrengt. In de vorm van een wederzijdse verantwoordelijkheidsrelatie tussen school en samenwerkingspartners. Dat raakt direct aan de notie van horizontale verantwoording, één van de pijlers van de governancefilosofie. De innovatiebeweging biedt zodoende ook een belangrijke bijdrage aan de omslag in de bestuurlijke verhoudingen die in de beleidsnotitie over de governance in het vooruitzicht gesteld is.

⁶ Innovatieplatform. Leren Excelleren. Talenten maken het verschil. Den Haag, juni 2006

Landelijke dynamiek

Als dit het perspectief is het op het lokale niveau, betekent dit dan ook iets voor het landelijke niveau? Daar zien we een vergelijkbare ontwikkeling in de wijze waarop Schoolmanagers_VO zijn innovatiestrategie ontwikkelt en uitvoert, en omgaat met andere partijen. De georganiseerde sector (nu nog Schoolmanagers_VO, straks de VO-Raad) is zelf verantwoordelijk voor de innovatiestrategie, en let daarbij scherp op de maatschappelijke en wetenschappelijke legitimering. Schoolmanagers_VO verstaat zich daarbij intensief met belanghebbenden en wetenschappers over de centrale vraag: is de gekozen strategie het antwoord op de vragen die deze tijd stelt?

Dat gebeurt vooral in de *Programmaraad Innovatie VO*, waarvan Ella Vogelaar de voorzitter is. Het is een 'club kritische vrienden' uit bedrijfsleven, 'aanpalend' onderwijs, leerlingen, lerarenopleidingen en dergelijke. De Programmaraad mist de formele status van een raad van toezicht. Het is ook geen formele vertegenwoordiging van de landelijke organisaties. Desondanks is de raad een factor van belang voor de ontwikkeling van een doordachte en gelegitimeerde innovatiestrategie. De notie van horizontale verantwoording krijgt op deze manier ook op het landelijke niveau vorm.

3. Het publieke debat

"De remedie tegen het kwaad dat de afgelopen dertig jaar is aangericht, zou liggen in een verdere doorvoering van het zogenaamde Nieuwe Leren. Momenteel worden vrijwel alle onderwijstypen en -niveaus onverminderd met dit concept bestookt, terwijl uitgerekend deze didactische ideologie mede de grondslag vormde voor ingrijpende onderwijsvernieuwingen gedurende de afgelopen vijftien jaar, waaronder het Studiehuis. De resultaten daarvan zijn, zoals we de afgelopen jaren hebben kunnen vaststellen, niet bepaald bemoedigend".

Stevige woorden van Ad en Marijke Verbrugge, onlangs in NRC Handelsblad⁸. Het is maar één van de vele uitspraken die het afgelopen jaar gedaan zijn over het voortgezet onderwijs. Voor- en tegenstanders van de vernieuwingen staan lijnrecht tegenover elkaar. Hoe je dit debat ook ziet, het geeft blijk van een grote gepassioneerde bij de deelnemers. Dat is hoe dan ook een groot goed.

In de eerste plaats valt op dat het debat vrij eendimensionaal is: nieuw leren versus oud leren. Ik denk dat het niet moet gaan om of het een of het ander, maar om een mix van oude en nieuwe leervormen, die passen bij de leerdoelen en de specifieke kwaliteiten van jongeren. Van de school mag worden verwacht dat ze in staat is een breed en gevarieerd repertoire van dergelijke leervormen te

⁷ Minister van OCW. Beleidsnotitie governance in het onderwijs. TK 30183, nr.1

ontwikkelen, te onderhouden en te vernieuwen. Hier is de professionaliteit van de docent onmisbaar. Onderwijzen en leren doe je niet op de automatische piloot. Dat betekent dat binnen de beroepsgroep een permanent debat moet zijn over de vraag wat werkt, en dat daar ook heel nadrukkelijk de wetenschap bij betrokken is.

Tweede opvallend punt is dat allerlei thema's door elkaar lopen. De controverse tussen oud en nieuw leren, schaalvergroting, omvang van de managementlaag van scholen en de waardering van de docent als professional duikelen over elkaar. Begrijpelijk, want het zijn samenhangende onderwerpen. Maar het maakt de discussie wel ingewikkelder dan nodig en gerechtvaardigd is. Ik kan me goed voorstellen dat docenten, ouders en andere geïnteresseerden door de bomen het bos niet meer zien. Ik beraad me daarom op mogelijkheden om meer ordening en transparantie aan te brengen in de argumenten over en weer, zodat de discussie met iets meer vrucht gevoerd kan worden.

Ik vind het ten slotte van groot belang dat het onderwijssector zich zelf ook nadrukkelijk manifesteert in dit debat. Als ergens de professionaliteit van de "bedrijfstak voortgezet onderwijs" tot uitdrukking kan komen, dan wel in een hoogwaardige reëliek op alles wat vanuit de omgeving als kritische reflectie op de scholen afkomt.

4. Acties voor het komende jaar

Met deze aanpak van innovatie heeft de sector het heft zelf in handen genomen, nadrukkelijk samen met maatschappelijke en wetenschappelijke partners. Dat betekent dat de overheid zich niet meer zo intensief met dit proces hoeft te bemoeien, en vooral een regisserende en stimulerende rol kan vervullen. Een bepaalde betrokkenheid blijft van belang, al was het maar om te kijken of het bestuurlijke arrangement straks brengt wat ik er van verwacht. We hebben het hier in wezen om een 'lerende aanpak'. Enkele concrete activiteiten zijn wel het eerder genoemde idee om tot wat meer ordening van het publieke debat te komen, en overleg met de Schoolmanagers_VO (straks VO-Raad) over de verdere ontwikkeling van de innovatiestrategie.

Onderzoek naar de effecten van innovatie

Tot op heden ontbreekt echt systematische kennis over de feitelijke effecten van innovaties. Veel van de innovaties waren daarvoor ook nog wat te pril. Innovatieprojecten zijn daardoor tot nu toe niet beoordeeld op kwantificeerbare effecten als betere leerprestaties, lagere schooluitval, toegenomen motivatie en dergelijke. Terwijl het daar natuurlijk wel om gaat. Ik acht de tijd rijp voor meer systematisch onderzoek op dit thema en zal dat ook entameren.

⁸ Ad&Marijke Verbrugge. Help! Het onderwijs verzuipt! NRC Handelsblad, 3 juni 2006

5. Slotbeschouwing

Er zijn in de afgelopen kabinetsperiode condities gecreëerd voor een bloeiende innovatiebeweging in het voortgezet onderwijs. Het is aan een volgend kabinet om te bepalen hoe het met deze aanpak verder wil. Het lijkt mij van belang de komende jaren in elk geval aandacht te besteden aan de volgende vijf onderwerpen.

1. Leren excelleren als uitgangspunt en motivering voor innovatiebeleid

Het Innovatieplatform schetst diverse publicaties een perspectief waarbij alle bewoners van Nederland serieus worden uitgedaagd om het beste uit zichzelf te halen, gesteund en gestimuleerd door de samenleving. Voor een hoogwaardige kennissamenleving is het onmisbaar dat mensen uit alle lagen van de bevolking hun talenten ontplooien. Naar mijn idee moet dit het uitgangspunt vormen voor het innovatiebeleid van de komende jaren: ontwikkeling van talent, leren excelleren, bij iedere jongere alles er uit halen wat er in zit. Dat moet het *Leitmotiv* zijn.

2. Versterken van samenwerking tussen school en omgeving: bondgenootschappen

De samenwerking die ik eerder in deze brief geschetst heb zal meer stimulansen moeten krijgen. Samenwerking tussen school en omgeving moet regel worden in plaats van uitzondering. Dergelijke samenwerking moet ten grondslag liggen aan de wijze waarop de "organisatie van het leren" zich de komende jaren ontwikkelt. Het idee van bondgenootschappen biedt daarbij een interessante stimulans.

3. Bestuurlijke innovatie

Het idee van de bondgenootschappen leidt tot een bestuurlijk model waarbij scholen zich intensiever verstaan met partijen in de regio, en dat daardoor de verantwoording van onderwijs naar de samenleving ook veel directer en lokaler wordt. Dit betekent dat de bemoeienis van het ministerie afneemt, maar de betrokkenheid juist toeneemt: al was het maar om blijf er van te geven dat de overheid belangstellend is naar wat scholen en hun partners gezamenlijk weten te presteren.

4. Publiek debat vruchtbaar maken

Ik hecht grote waarde aan het publieke debat over het voortgezet onderwijs, en aan het spontane karakter ervan. Ik ga er van dat de discussie voorlopig niet beslecht zal zijn, en van de overheid ook een betrokkenheid blijft vragen.

5. De internationale dimensie versterken

Innovatie speelt volop in allerlei internationale circuits. Ik acht het van belang intensiever in die circuits te participeren en daarin zo nodig ook het voortouw te nemen. We kunnen veel leren van wat

men in andere landen doet. Maar ik verbeeld me ook dat andere landen kunnen leren van de innovatiebeweging die in deze brief beschreven wordt.

De minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap,

Maria J.A. van der Hoeven